

Razvoj politika za zaštitu LGBT osoba

- Mere za zagovaranje -

Beograd, 2017.

Izrada ove publikacije omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Labris - Organizacija za lezbejska ljudska prava je odgovoran za sadržaj ove publikacije i sadržaj ne mora nužno odražavati stavove USAID-a i Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Razvoj politika za zaštitu LGBT osoba

U poslednjih nekoliko godina gotovo da nema izveštaja nezavisnih tela, međunarodnih, vladinih i nevladinih organizacija koji ne govore o tome da je LGBT populacija jedna od najugroženijih društvenih grupa u Srbiji. Pitanje njihove ugroženosti se najvećim delom tiče pitanja bezbednosti i nasilja koje se nad njima vrši, društvene isključenosti, kao i nemogućnosti da uživaju druga prava garantovana domaćim zakonima i međunarodnim standardima na ravnopravnoj osnovi sa svim građanima Srbije. Pored sudova, primenu zakona i ostvarivanje prava raznih ugroženih grupa u Srbiji prate dve važne nezavisne institucije - Poverenik za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnik prava građana od čijih izveštaja polazimo u analizi implementacije domaćeg normativnog okvira, ali pre toga, dajemo kratak prikaz razvoja ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji kroz dekriminalizaciju istopolnih odnosa, borbu za prava na udruživanje i javno okupljanje u Srbiji.

1. Razvoj ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji

1.1. Dekriminalizacija homoseksualnih odnosa u Srbiji

Sve međunarodne preporuke u ovoj oblasti, kao i praksa Evropskog suda za ljudska prava, idu ka tome da se homoseksualnost dekriminalizuje, kao i da se uspostavi ista starosna granica za homoseksualne i heteroseksualne odnose.

U Srbiji se dekriminalizacija (muških) homoseksualnih odnosa dogodila 1994. godine, kada je homoseksualnost postala legalna uz definisani uzrast seksualne saglasnosti od 18 godina za analni odnos između muškaraca i 14 godina za ostale seksualne prakse. Uzrast seksualne saglasnosti je izjednačen na 14 godina 1. januara 2006. godine, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rod.¹

Homoseksualnost kao bolest je iz međunarodne klasifikacije bolesti izbačena 1990. godine, a u Srbiji nakon 18 godina, **u maju 2008. godine** čime je prestala i formalna mogućnost za prinudno lečenje i hospitalizovanje ovih osoba.² Ipak, i **danas, nakon skoro 20 godina, predrasuda da je homoseksualnost bolest jedna je od najukorenjenijih predrasuda u Srbiji.**

¹ Izvor: <https://goo.gl/eGMfO3>

² Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2008. godinu, Beograd 2009. godine, strana 34

1.2.Pravo na udruživanje³

Organizovanje oko LGBT prava u Srbiji počinje 1990. godine u hotelu Moskva gde se okupljalo nekoliko gej muškaraca i lezbejki. Ovi sastanci, koji su kasnije nastavljeni po privatnim stanovima, rezultirali su osnivanjem grupe za afirmaciju lezbejskih i gej ljudskih prava i kulture **Arkadija** (1991.). Osnovni cilj udruženja je bila dekriminalizacija homoseksualnosti, što je ostvareno 1994. godine, kada je Arkadija i registrovana pri Ministarstvu pravde SRJ. Iste godine, aktivizam Arkadije se širi u okviru prostora **Centra za ženske studije** što omogućava održavanje radionica i edukaciju o nasilju nad lezbejkama i gejevima, načinima zaštite od nasilja, savladavanja straha, itd. U okviru Centra za ženske studije pokrenute su i **Lezbejske studije** u periodu od 1994. do 1997. godine. **Lepa Mladenović**, jedna od osnivačica Arkadije, za svoj rad na promociji lezbejskih i gej prava dobila je 1994. godine nagradu Filipe de Suza, Međunarodnog komiteta za ljudska prava lezbejki i gej muškaraca. Jedan od osnivača Arkadije, gej aktivista **Dejan Nebrigić** ubijen je 29. decembra 1999. u svom stanu na svoj 29. rođendan. Dejan Nebrigić bio je prvi javno deklarisan gej aktivista i prvi u Srbiji koji je javno istupio i podneo tužbu zbog ugrožavanja lične bezbednosti motivisane homofobijom. Ovaj sudski proces, nažalost, nije okončan presudom, već njegovim ubistvom. U februaru 2001. Dejanu Nebrigiću posthumno je dodijeljena nagrada Filipe de Suza za 2000. godinu. Iz Arkadije se osamostalila **grupa za lezbejska prava Labris (1995)** koja je za cilj imala osnaživanje lezbejki, rad na povećanju lezbejske vidljivosti i povezivanju sa lezbejskim grupama iz Istočne Europe.

Pokušaj registrovanja udruženja građana gej muškaraca pod imenom **Klub džentlmena** (1997) ostaje bezuspešan nakon što je Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije **odbilo zahtev udruženja za upis u registar**, obrazloživši da ciljevi i zadaci ovog Udruženja građana nisu u skladu sa zakonom. Zahtev je odbijen i nakon uložene žalbe.

Početak nove dekade, dolazi do osnivanja više udruženja građana i grupa za zaštitu prava LGBT osoba: Gayten – LGBT centar za promociju prava seksualnih manjina, nevladina grupa Istospolne studije i grupa Queeria LGBT, kao radna grupa Socijaldemokratske omladine (2000.g.); SPY (Siguran Puls Mladih), Queeria, Lambda i Guerilla (2001-2002); Belgrade Pride (2003); Novosadska lezbejska organizacija – NLO (2004.); Gej strejt alijansa kao odgovor na pokušaj novosadske policije da napravi popis LGBT osoba i prikupi što više ličnih podataka o njima (2005.).

Danas u Srbiji deluje najmanje 10 organizacija koje se bave pitanjima LGBT prava. I pored toga što više nema otvorenih zabrana za registraciju udruženja koja se bave ovim pitanjima, do skora su organizacije delovale na tajnim adresama, a među grupama koje su najviše diskriminisane su i branitelji ljudskih prava koji se često susreću s govorom mržnje i pretnjama.⁴

³ Izvor: Čitanka od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2009. godina

⁴ Vlada Republike Srbije, Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u republici Srbiji, Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva za period 2011 – 2014. godine sa prioritetima za naredni period, oktobar 2014. Godine. Dostupan na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/11/Drugi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-final.pdf>

U beogradskom Medija centru, 23. aprila 2015. godine, sedam LGBT organizacija iz cele Srbije obeležilo je 25 godina aktivizma, predstavljanjem i potpisivanjem LGBT Platforme. Platformu su potpisale: *Asocijacija Duga, Gayten-LGBT, Izadi, Labris, Queeria centar, Parada Ponosa Beograd i Siguran puls mladih*.⁵ Cilj Platforme je koordinisan rad LGBT organizacija na unapređenju kvaliteta života LGBT građana i građanki, u okviru tri prioritete oblasti:

1. Saradnja sa **državnim organima i institucijama**, kao i praćenje i unapređivanje njihovog rada.
2. Izgradnja i osnaživanje LGBT zajednice, povećanje njene vidljivosti i **uključivanje LGBT građana i građanki** u društvene tokove i procese donošenja odluka.
3. **Rad sa opštom populacijom** u cilju uspostavljanja dijaloga, smanjenja socijalne distance, homofobije, transfobije i drugih oblika diskriminacije.

1.3. Pravo na javno okupljanje⁶

Prvi pokušaj ostvarivanja prava na javno okupljanje LGBT osoba se dogodio 30. juna **2001. godine** u Beogradu kada je bila zakazana prva beogradska Parada ponosa pod sloganom **Ima mesta za sve nas**. Učesnike skupa je napala veća grupa pripadnika desničarskih organizacija i navijača, povređeno je više od četrdeset osoba, policija nije reagovala na nasilje, zvanična reakcija Vlade je izostala, a čule su se samo reakcije domaćih i stranih organizacija kao i nekolicine javnih ličnosti.

Nakon nekoliko godina bez inicijative, formiran je **Belgrade Pride** (2003) koji je najavio organizovanje druge Parade ponosa **2004. godine**. Pripreme su trajale nekoliko meseci, ali je nakon eskalacije nasilja na Kosovu i paljenja džamija u Beogradu i Nišu, marta 2004, Parada otkazana.

Treći put je Parada zakazana za 20. septembar **2009.** pod nazivom **Vreme je za ravnopravnost**. Održavanje su podržale brojne ambasade, međunarodne organizacije, predstavnici ministarstava i javne ličnosti. Zbog brojnih pretnji navijačkih grupa, nacionalističkih organizacija i predstavnika Srpske pravoslavne crkve organizatorima i učesnicima, vlasti su donele odluku da Parada bude premeštena iz centra grada na Ušće, na šta organizatori nisu pristali, te **najavljena Parada nije održana**. Povodom ove *de facto* zabrane održavanja Parade ponosa organizatori su podneli ustavnu žalbu Ustavnom sudu Srbije koji je 2011. godine doneo presudu da je **ovakva zabrana bila neustavna**.⁷

Četvrta najavljena, a druga održana Parada desila se 10. oktobra **2010. godine** pod nazivom **Možemo zajedno**, u parku Manjež. Iste godine organizovana je i **prva Nedelja ponosa** koja je kasnije postala jedini sigurni i održivi

⁵ <http://labris.org.rs/potpisana-platforma-ujedinjena-lgbt-organizacija-u-srbiji/>

⁶ Izvor: <http://parada.rs/istorijat/>

⁷ UŽ- 1918/2009, od 22.12.2011

deo celokupne manifestacije. Iako je država garantovala bezbednost, procena ja bila loša i došlo je do velikih sukoba policije i huligana u centru Beograda. Učesnika Parade bilo je oko 500, policajaca 5000 a huligana oko 6000. Tokom nereda povređena su 132 policajca i 25 građana, a uhapšeno je oko 250 osoba. Povodom održavanja Parade ponosa 2010. godine, Zaštitnik građana je izvestio:

Održavanje Parade ponosa u Beogradu evropske institucije pozdravile su kao napredak za Srbiju, ali Parada ponosa 2010. godine ostaje gorak događaj. Izuzetno snažne policijske snage za kontrolu i razbijanje demonstracija sačuvale su nekoliko stotina učesnika Parade ponosa od višestruko brojčano nadmoćnijih napadača, koji su nasrtaje planirali i sprovedili na očigledno organizovan način. Prisustvo i obraćanje ministra za ljudska i manjinska prava nije bilo dovoljno da se otkloni utisak da je politička elita „okrenula glavu na drugu stranu“ i prepustila policiji da se pendrecima i suzavcem bori protiv netolerancije, mržnje, predrasuda, nagomilanih frustracija, posledica urušavanja sistema vrednosti, marginalizacije kulture i obrazovanja... Iako je fizički integritet učesnika sačuvan, poruka Parade ponosa da drugačije samo po sebi ne znači i opasno, i da se ne mora kriti, ostala je zaklonjena slikama nasilja i mržnje na beogradskim ulicama. Populističke izjave o šteti po javnu i privatnu imovinu zaobilazile su činjenicu da štetu nisu načinili učesnici Parade ponosa, već oni koji su na njih želeli da nasrnu, i bile su mnogo zvučnije od retkih izjava sa vrha o neophodnosti da se sa nasiljem ne pravi kompromis i ono bilo čim opravdava. U vreme održavanja Parade ponosa napadnuta je zgrada Zaštitnika građana i na njoj su polomljeni gotovo svi prozori. Pored povređenih policajaca i materijalne štete još jednom je potvrđeno da aktivno i glasno bavljenje „nepopularnim“ temama, u Srbiji još uvek donosi određeni rizik.⁸

Parade 2011., 2012. i 2013. godine su bile zabranjene odlukom države uprkos odluci Ustavnog suda iz 2011. godine. Rešenja o zabrani skupa kojima je zabranjena Parada ponosa 2011. i 2012. godine doneta su zbog navodnog ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine⁹ bez preciziranja zbog kog od ovih osnova se skup zabranjuje.¹⁰ Povodom ovih zabrana, Ustavnom sudu i Evropskom sudu za ljudska prava su preko Beogradskog centra za ljudska prava kao punomoćnika žalbe podneli organizatori Parade ponosa 2009, 2011, 2012 i 2013. godine.¹¹

Nakon tri godine zabrana, u septembru **2014. godine**, organizovana je Nedelja ponosa koja je završena Paradom ponosa, uz jake mere obezbeđenja. Parade ponosa su bile organizovane i naredne dve godine (2015. i 2016.) uz prisustvo javnih ličnosti i političara. 2015. godine je organizovan i prvi Trans prajd, kao i naredne godine. Prajdovi su organizovani bez incidenata, ali uz jake mere obezbeđenja.

⁸ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2010. godinu, Beograd, 15. mart 2011. godine

⁹ čl. 11 st. 1 Zakona o okupljanju građana Republike Srbije

¹⁰ Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2012., pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, Beograd 2013, str. 96 http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska_prava_u_Srbiji_2012.pdf

¹¹ Đorđević i dr. protiv Srbije, predstavka br. 5591/10, Už – 5284/2011, Gabelić Špicer i dr. protiv Srbije, (predstavka br. 17802/12), do sada je doneta samo odluka po ustavnoj žalbi organizatora Parade 2009. godine, (odluka u predmetu Už–1918/2009, od 22.12.2011. godine)

Održavanje tri Parade ponosa zaredom, kao i dve Trans parade svakako predstavlja pozitivan pomak u realizaciji prava na javno okupljanje LGBT populacije, čemu je doprinela bolja saradnja sa policijom, ustanovljavanje oficira za vezu u policiji, redovni sastanci sa NVO, temeljno razmatranje rizika, podška i učešće javnih ličnosti i političke elite. Ipak, dok god postoje ozbiljni bezbednosni rizici po učesnike Parade, ne može se reći da se ovo pravo ostvaruje u punom obimu.

2. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

Glavni mehanizam za zaštitu ravnopravnosti u Srbiji je Poverenik za zaštitu ravnopravnosti koji je ustanovljen Zakonom o zaštiti od diskriminacije 2009. godine, a prvu Poverenicu za zaštitu ravnopravnosti, Narodna skupština je izabrala 5. maja 2010. godine. Pregledani su Godišnji izveštaji Poverenika od osnivanja ove institucije, kao i *Poseban izveštaj o diskriminaciji žena iz 2015. godine* koji sadrži oblast višestruke diskriminacije žena na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i relevantne primere iz prakse Poverenika.

Godišnji izveštaji Poverenika od osnivanja ove institucije¹² dosledno daju prikaz položaja LGBT populacije, aktivnosti Poverenika u ovoj oblasti i primere karakterističnih slučajeva diskriminacije u kojima je Poverenik postupao. U godišnjim izveštajima se koriste domaći i međunarodni izvori i navode podaci iz relevantnih istraživanja i analiza ovoj oblasti, što je dobra praksa jer se na taj način čine vidljivijim i problemi i organizacije koje se bave pitanjima položaja LGBT osoba. Takođe se navode preporuke međunarodnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava, čime se i one čine vidljivim i dostupnim domaćoj javnosti. U izveštajima se navodi i saradnja sa organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjem položaja LGBT osoba.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti iz godine u godinu ukazuje na različit tretman osoba drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta, mada se u poslednjih par godina naglašava izvestan napredak u poboljšanju položaja LGBT populacije, koji se najviše ogleda u tome što je tema poštovanja prava LGBT osoba prisutnija u javnosti.¹³

Izveštaji Poverenika dosledno ukazuju na nekoliko oblasti u javnoj i privatnoj sferi u kojima postoji diskriminacija LGBT osoba: duboko ukorenjena homofobija i transfobija u društvu; pretnje, govor mržnje i otvoreni vidovi nasilja, kao najčešći oblici diskriminacije LGBT osoba;¹⁴ osporavanje prava na javno okupljanje; pravna nevidljivost istopolnih zajednica; pravno neregulisan status nakon promene pola, a analiza sadržaja pritužbi ukazuje na to da se LGBT osobe i organizacije najviše pritužuju zbog tretmana u medijskoj sferi i oblasti javnog informisanja, kao i u vezi sa zapošljavanjem i radnim odnosima. Poverenik iz godine u godinu ukazuje i na diskriminaciju u oblasti obrazovanja, tj. na diskriminativne sadržaje u udžbenicima za srednje škole. Tokom 2013. godine, Labris je sproveo analizu sadržaja srednjoškolskih udžbenika u vezi sa predstavljanjem istopolne seksualne orijentacije. Publikacija

¹² Izveštaji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti su dostupni na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/>

¹³ Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu, Beograd, 15. mart 2016. godine

¹⁴ Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014. godinu, Beograd, mart, 2015. godine

„Istopolna orijentacija u srednjoškolskim udžbenicima“, predstavljena javnosti u julu 2014., sadrži i smernice za izmenu diskriminatronog sadržaja koje su upućene Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Povodom izmene diskriminatorskih sadržaja udžbenicima, Labris je pokrenu i kampanju.¹⁵

Iz izveštaja Poverenika za zaštitu ravnopravnosti vidi se **porast broja pritužbi na osnovu seksualne orijentacije** od formiranja ove institucije, mada se navodi i da to nije realan prikaz stanja jer LGBT populacija često ne prijavljuje slučajeve nasilja i diskriminacije, zbog nepoverenja u institucije i straha od sekundarne viktimizacije.¹⁶ Upravo iz ovog razloga, **najveći broj pritužbi podnose organizacije za zaštitu prava LGBT osoba**, sa izuzetkom 2014. godine, kada je bilo više pritužbi fizičkih lica.

Pregled pritužbi Kancelariji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti po osnovu seksualne orijentacije

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ukupan br.	32 (za 4 događaja, od toga 29 povodom 1 događaja)	10	8	25	18	31
% u odnosu na ukupan br.			2%	3,7%	2,6%	4,8%
Podnosioci organizacije	1			17	3	18
Podnosioci pravna lica ili drž. organi	0			0	4	2
Podnosioci fizička lica	28			8 (m)	11 (m)	11 (4 ž i 7m)

Analizom sadržine pritužbi po osnovu seksualne orijentacije, glavni izazovi na putu ostvarivanja prava na jednakost LGBT osobama: zaštita lične bezbednosti i efikasna borba protiv nasilja nad LGBT osobama, zaštita od diskriminacije na radnom mestu i poštovanje dostojanstva u javnom prostoru. Kada su u pitanju trans osobe, kao smetnja ravnopravnom uključivanju u društvene tokove, dodatno se otvara pitanje izdavanja ličnih dokumenata, odnosno zakonskog priznanja rodnog identiteta. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je u više navrata ukazivao i da je potrebno omogućiti registraciju istopolnih zajednica. Da bi pravni i institucionalni okvir za zaštitu prava LGBT osoba bio efikasan, neophodno je da se poveća stepen poverenja LGBT osoba u institucije, odnosno smanji postojeći nivo stereotipa i homofobije u institucijama sistema koji bi trebalo da im pruži zaštitu.¹⁷

Na osnovu pritužbi, Poverenik izdaje **mišljenja i preporuke** institucijama, organizacijama i pojedincima koja su izvršila akte diskriminacije, ali uprkos brzim i javnim reagovanjima poverenice na slučajeve diskriminacije i nasilja,

¹⁵ Dostupno na <http://www.diskriminacijaudzbenicima.org.rs/sr/>

¹⁶ Redovan godišni izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu, Beograd 15. mart 2016. godine

¹⁷ Ibid.

preporuke se retko sprovede na šta je ukazala ILGA Europe u maju 2014. godine kada je predstavila pregled stanja ljudskih prava LGBTI osoba u Evropi.¹⁸

Takođe, činjenica je i da veliki deo pritužbi ne bude rešen u korist podnosilaca, za šta je ilustrativan primer iz izveštaja Poverenika za 2011. godinu:

Podneto je 10 pritužbi zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije... Završeno je osam postupaka u toku 2011. godine, i to tako što je u dva slučaja utvrđeno da nema diskriminacije, četiri pritužbe su odbačene kao neuredne, u jednom slučaju nije bilo povrede prava u smislu Zakona o zabrani diskriminacije, dok je u jednom predmetu izdata opšta preporuka.

Slučajevi kršenja LGBT prava iz prakse Poverenika za zaštitu ravnopravnosti su raznoliki i odnose se na različite oblasti društvenog života na šta ukazuju i brojni primeri iz izveštaja poverenika u kojima su data mišljenja da je izvršena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta i preporuke u skladu sa tim:

- **Preporuka univerzitetskom profesoru zbog diskriminatorne izjave prema osobama drugačije seksualne orijentacije na predavanjima (2012)** da je „homoseksualnost bolest i da bi trebalo da bude tako zavedena kao što je čir na želucu, a da se homoseksualnost leči promenom pola.“
- **Preporuka Pravnom fakultetu da bivšoj studentkinji koja je operativnim putem prilagodila pol izda diplomu sa novim imenom i prezimenom (2012).** Na osnovu ovog konkretnog slučaja su izdate preporuke svim univerzitetima u Srbiji da bez odlaganja preduzmu sve neophodne mere kako bi fakulteti u sastavu univerziteta, osobama koje su posle sticanja diplome promenile ime zbog promene pola (transpolne osobe), na njihov zahtev, izdavali nove diplome i druge javne isprave čije je izdavanje u nadležnosti fakulteta, u kojima će biti navedeno njihovo novo ime, i to na brz, transparentan i pristupačan način, poštujući domaće i međunarodne standarde u domenu zaštite transpolnih osoba od svih oblika diskriminacije.
- **Preporuka matičnim službama koje ne izdaju uverenja o slobodnom bračnom stanju LGBT osobama (2013).** Preporuka je izdata na osnovu situacionog testiranja diskriminacije u beogradskim gradskim opštinama koje je sproveo Labris, kako bi utvrdio da li nadležni organi opština izdaju uverenje o slobodnom bračnom stanju istopolno orijentisanim osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo van Srbije, u zemljama u kojima postoji ova mogućnost. Na osnovu ove pritužbe su date preporuke nadležnim organima opština da preduzmu sve potrebne mere kojima će obezbediti izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju svim osobama koje zatraže uverenje i ispunjavaju uslove za izdavanje uverenja, bez obzira na razlog zbog kojeg je uverenje zatraženo, da uklone sa internet prezentacija obaveštenje da je za izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju potrebno dostaviti fotokopiju pasoša ili izvod iz matične knjige rođenih na

¹⁸ ILGA (ILGA Europe) u maju 2014. godine predstavila je Godišnji pregled stanja ljudskih prava LGBTI osoba u Evropi, „Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014“, ILGA Europe, 2014: <http://www.ceridiriti.org/wp-content/uploads/2014/05/Annual-Review-2014-web-version.pdf>

internacionalnom obrascu za budućeg supružnika, kao i napomenu u kojoj je navedeno da je potrebno priložiti overenu izjavu da ne postoje smetnje za zaključenje braka i da ubuduće, u okviru obavljanja poslova iz svoje nadležnosti, postupa u skladu sa antidiskriminacionim propisima.

- **Preporuka Skupštini grada Čačka zbog preporuke koju je uputila Republičkoj radiodifuznoj agenciji (2013)** -Organizacije za lezbejska ljudska prava podnela je pritužbu protiv Skupštine grada Čačka zbog sadržine Preporuke u vezi sa programskim sadržajima televizija sa nacionalnom frekvencijom koju je Skupština grada Čačka uputila Republičkoj radiodifuznoj agenciji (RRA). U ovoj preporuci je navedeno da je razlog za njeno upućivanje „propagiranje homoseksualizma“, a istopolno seksualno orijentisane osobe upoređene su sa pedofilima.
- **Preporuka Generalštabu Vojske Srbije i Ministarstvu odbrane zbog uvredljivog i ponižavajućeg postupanja prema transpolnoj osobi (2015)** - mišljenje je doneto u postupku povodom pritužbe udruženja građana podnete uz saglasnost transpolne osobe, koja je bila major Vojske Srbije zbog diskriminatornog stava iznetog u naredbi o prestanku profesionalne vojne službe, „*ustanovljena psihijatrijska dijagnoza koja može uzrokovati štetne posledice po ugled Vojske Srbije*“.
- **Preporuka u vezi sa izjašnjavanjem o seksualnoj orijentaciji na sistematskom pregledu u studentskoj poliklinici (2015)** - Pritužbu je podnela organizacija civilnog društva, u kojoj je navedeno da se u upitniku za obavezni sistematski pregled za studente koji sprovodi Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad postavlja pitanje o seksualnoj orijentaciji, čime su prekršene odredbe Zakona o zabrani diskriminacije. Izdata je preporuka da se ovo pitanje ukloni iz upitnika, kao i da ubuduće ova zdravstvena ustanova vodi računa da u okviru svojih redovnih poslova i aktivnosti, ne krše zakonske propise o zabrani diskriminacije.
- **Preporuka Predsedniku Vlade koji je u izjavama za medije vređao LGBT populaciju (2014)** - Organizacija koja se zaštitom LGBT prava podnela je pritužbu protiv Ivice Dačića, tadašnjeg predsednika Vlade Republike Srbije, povodom izjava koje je dao 23. septembra 2013. godine, uoči najave održavanja Parade ponosa, koje su preneli mnogi mediji u Srbiji, „*Ne treba ulaziti u drugu krajnost i dodvoravati se njima. Treba li da postanem gej da bi to bilo proevropski. Ravnopravni su sa ostalim građanima, ali nemoj da mi pričate da je to normalno, kad nije. Ako je to normalno, zašto smo onda izuzeci. Nemam ja nikakvu mržnju prema njima, samo ne mogu da prihvatim da je to normalno zato što nije prirodno*“. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti utvrdila je da iznošenje ovakvih stavova predstavlja akt diskriminacije, jer vređa dostojanstvo osoba istopolne seksualne orijentacije i u odnosu na njih stvara ponižavajuće i uvredljivo okruženje, doprinosi širenju stereotipa i predrasuda, kao i stigmatizaciji i netoleranciji. Istaknuto je i da posebnu odgovornost i težinu ima to što je ovakvu izjavu izneo najviši državni funkcioner i nosilac javne vlasti, čija je ustavna i zakonska dužnost da poštuje zabranu diskriminacije i ravnopravnost svih građana i građanki. Predsedniku Vlade je preporučeno da pozove na sastanak delegaciju organizacije koja je podnela pritužbu kako bi neposredno saznao sa kakvim se problemima i izazovima osobe istopolne seksualne orijentacije suočavaju u svakodnevnom životu, kao i kako na njih utiču izjave ovakve sadržine. Takođe mu je preporučeno da ubuduće ne daje izjave kojima se

vreda dostojanstvo LGBT populacije i podržavaju stereotipi prema osobama istopolne seksualne orijentacije, te da svojim postupanjem doprinosi smanjenju homofobije, nasilja i diskriminacije i povećanju tolerancije prema ovoj populaciji, kao i svim drugim manjinskim grupama. Po ovoj preporuci je postupljeno, a sastanak Ivica Dačića i predstavnica organizacije održan je u prostorijama Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, uz prisustvo i podršku poverenice.

- **Preporuka ugostiteljskom objektu koji je odbio da izda lokal za organizovanje žurke namenjene LGBT osobama (2014)** –Organizacija civilnog društva navela je u pritužbi da je jedan ugostiteljski objekat odbio da iznajmi svoj prostor aktivistkinjama ove organizacije, koje su htele da iznajme lokal za organizovanje žurke namenjene LGBT osobama. Direktorica privrednog društva odbila je da im pruži uslugu i iznajmi lokal kada je saznala da žele da organizuju žurku za LGBT osobe i tom prilikom im rekla da ne želi da se njen lokal promoviše „na takav način“. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti donela je mišljenje da je ovo privredno društvo izvršilo akt diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, jer nije pružilo uslugu i izdao lokal aktivistkinjama organizacije, za organizovanje žurke namenjene LGBT osobama. Uz mišljenje su izdate i odgovarajuće preporuke, pa je privrednom društvu i direktorki preporučeno da upute pisano izvinjenje aktivistkinjama, da prilikom obavljanja poslova u okviru svoje delatnosti obezbede pružanje usluga LGBT osobama, kao i da ubuduće u okviru obavljanja poslova iz svoje delatnosti, ne krše odredbe Zakona o zabrani diskriminacije.
- **Preporuka pozorištu koje je uskratilo davanje pres materijala uredništvu gej magazina (2014)** –U toku postupka je utvrđeno da je pozorište uskratilo davanje pres materijala uredništvu gej magazina, sa jasnim i nedvosmislenim obrazloženjem da ne žele da ovaj magazin piše o predstavi jer „pozorištu takva reklama ne bi odgovarala“. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti utvrdila je da je ovakvim postupanjem, pozorište stavilo u nejednak položaj gej magazin u odnosu na druge medije čime su prekršene odredbe Zakona o zabrani diskriminacije, a pozorištu je preporučeno da uputi pisano izvinjenje gej magazinu, kao i da ubuduće vodi računa da prilikom preduzimanja mera iz svoje nadležnosti poštuje načelo jednakosti i zabrane diskriminacije, odnosno, da se suzdrži od neopravdanog pravljenja razlike ili nejednakog postupanja i propuštanja (isključivanja, ograničavanja ili davanja prvenstva), u odnosu na lica ili grupe lica, koje se zasniva na nekom ličnom svojstvu.
- **Preporuke povodom pisanja dnevnih novina na način kojim se vreda dostojanstvo pripadnika LGBT populacije (2014/2015)**–Poverenik je izdao više mišljenja i preporuka, uglavnom na osnovu pritužbi organizacija civilnog društva, povodom naslovnih strana i tekstova kojima se čitaocima šalje poruka i izražavaju ideje i stavovi koji su uznemirujući i ponižavajući i kojima se vreda dostojanstvo osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, odnosno, kojima se odabirom naslova i podnaslova teksta krše odredbe Zakona o zabrani diskriminacije.

Osim postupanja po pritužbama, izdavanja mišljenja i preporuka, aktivnosti Poverenika u ovoj oblasti se odnose na izdavanje **upozorenja** i **saopštenja**. Poverenica redovno izdaje upozorenja **povodom napada na LGBT aktiviste**,¹⁹ saopštenja **povodom međunarodnih dana za zaštitu prava LGBT osoba**,²⁰ kao i realizacija relevantnih **istraživanja u oblasti diskriminacije**.²¹

U 2015. godini je objavljen **Poseban izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti o diskriminaciji žena**²² koji sumira stanje ženskih ljudskih prava i aktivnosti poverenika za prvih 5 godina mandata prve izabrane poverenice. U izveštaju su prepoznate i žene drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta:

Treba imati u vidu, kao i kod drugih manjinskih grupa, da je položaj žena drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta složeniji i da su one u većem riziku od diskriminacije od muškaraca. Brojni su problemi sa kojima se susreću, od nevidljivosti u javnom životu, preko visokog rizika od nasilja i zločina iz mržnje, sekundarne viktimizacije prilikom traženja zaštite od nasilja, uznemiravanja na radnom mestu nakon otkrivanja seksualne orijentacije, sve do nedostataka u pravnom okviru (npr. nemogućnost registrovanja istopolnih partnerstava, nepostojanje propisa kojima se uređuje položaj transpolnih osoba u toku i nakon postupka prilagođavanja pola i dr).

3. Zaštitnik građana - Ombudsman

Zaštitnik građana je nezavistan i samostalni državni organ RS uveden u pravni poredak RS 2005. godine usvajanjem Zakona o Zaštitniku građana²³ i naknadno utvrđen Ustavom RS. Zaštitnik građana štiti prava građana i kontroliše rad organa državne uprave, organa nadležnog za pravnu zaštitu imovinskih prava i interesa Republike Srbije, kao i drugih organa i organizacija, preduzeća i ustanova kojima su poverena javna ovlašćenja i stara se o zaštiti i unapređenju ljudskih i manjinskih sloboda i prava.²⁴ Zaštitnik građana nije ovlašćen da kontroliše rad Narodne skupštine, predsednika Republike, Vlade, Ustavnog suda, sudova i javnih tužilaštava.²⁵ Prvi zaštitnik građana je izabran na sednici skupštine 29. juna 2007. godine, koji je stupio na dužnost 23. jula iste godine polaganjem zakletve pred Narodnom skupštinom.

¹⁹ Upozorenje javnosti povodom napada na LGBT aktivistu, 4. septembar 2015; Upozorenje javnosti povodom napada na aktivistkinje LABRIS-a, 29. septembar 2015.; Upozorenje povodom napada na LGBT aktivistu Bobana Stojanovića, 2013. godine

²⁰ Saopštenje povodom **Međunarodnog dana ponosa**, 26. jun 2015.; Saopštenje povodom **Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije**, 17. maj 2015.; Saopštenje povodom održavanja **Trans Prajda i Parade ponosa**, 21. septembar 2015.

²¹ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je tokom 2012. i 2013. godine sproveo nekoliko relevantnih istraživanja u oblasti diskriminacije: „Mediji i diskriminacija u Srbiji“; „Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji“; „Odnos predstavnika javne vlasti prema diskriminaciji u Srbiji“. Istraživanja su dostupna na <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/istrazivanja/>

²² **Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Poseban izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti o diskriminaciji žena, Beograd, maj 2015. godine, strana 278**, <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/>

²³ Zakon o zaštitniku građana „Sl. Glasnik RS“, br. 79/2005 i 54/2007

²⁴ Član 1 Zakona o zaštitniku građana

²⁵ Član 17 Zakona o zaštitniku građana

Od 2008. godine Zaštitnik građana objavljuje redovne godišnje izveštaje o radu²⁶, a kršenja prava LGBT osoba čini sastavni deo ovih izveštaja. U izveštajima se dosledno navodi da se seksualne manjine kontinuirano suočavaju sa brojnim predrasudama i diskriminacijom,²⁷ ukazuje se na probleme po pitanju ugrožavanja prava na slobodu javnog okupljanja, govora mržnje u javnom i medijskom prostoru, kao i u pogledu bezbednosti aktivistkinja i aktivista za LGBT prava²⁸.

Zaštitnik građana ukazuje na iste nedostatke sistema kao i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, ali prepoznaje i nove, kao npr. da nisu razvijene usluge za mlade LGBTI osobe koje su morale da napuste svoje domove, jer su ih porodice, nakon saznanja o njihovoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, odbacile. U izveštajima se preporučuje Vladi i pojedinim ministarstvima niz konkretnih mera kako bi se unapredio položaj osoba drugačije seksualne orijentacije i rodnog indentiteta, a najveći broj prepruka se odnosi na oblast obrazovanja²⁹:

- Vlada treba da obezbedi puno ostvarivanje i zaštitu prava LGBT osoba, a naročito zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta i slobodu okupljanja kao i da obezbedi održavanje Parade ponosa.
- Organi javne vlasti treba da kontinuirano sprovode mere i aktivnosti posvećene podizanju svesti javnosti o neophodnosti poštovanja prava LGBTI osoba.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja treba da predloži izmene i dopune Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja kako bi se u Zakon unele odredbe o eksplicitnoj zabrani diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja da u nastavnim planovima i programima osnovnih i srednjih škola, a potom i u tekstove udžbenika da unese sadržaje kojima će na prihvatljiv, ali stručan način da obradi sva važna pitanja koja se odnose na prava LGBT populacije.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja da utvrdi bliže kriterijume za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi a naročito prepoznavanja diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta učenika, nastavnog i drugog osoblja.
- Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja treba da, u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave i organizacijama civilnog društva, obezbedi osnivanje servisa podrške za mlade LGBTI osobe koje su morale da napuste svoje domove, jer su ih porodice odbacile, nakon saznanja o njihovoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.

²⁶ Svi godišnji izveštaji Zaštitnika građana su dostupni na <http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>

²⁷ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj za 2008. godinu, Beograd 2009. godine

²⁸ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2009. godinu, Beograd, 15. Mart 2010. godine

²⁹ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaji Zaštitnika građana za 2011. godinu; Redovan godišnji izveštaji Zaštitnika građana za 2012. godinu; Redovan godišnji izveštaji Zaštitnika građana za 2013. godinu; Redovan godišnji izveštaji Zaštitnika građana za 2014. godinu; Redovan godišnji izveštaji Zaštitnika građana za 2015. godinu;

Iz izveštaja nije moguće utvrditi broj pritužbi Zaštitniku građana zbog kršenja prava po osnovu seksualne orijentacije na godišnjem nivou, s obzirom na to da se pritužbe zbog povrede prava po osnovu rodne ravnopravnosti i seksualne orijentacije vode zajedno, osim za 2010 godinu, kada je bilo 3 pritužbe po osnovu seksualne orijentacije. Sporadično se u izveštajima daje prikaz karakterističnih slučajeva:

- Zaštitnik građana je preventivno delovao povodom otvaranje prve klinike za “lečenje homoseksualizma” i u slučaju “Halobeba” (2010). U oba slučaja navedene organizacije koje se bave zaštitom prava LGBT populacije, posavetovane su da se u cilju zaštite svojih prava prvo obrate nadležnom organu uprave - Ministarstvu zdravlja, uz napomenu da ih je tako poučio Zaštitnik građana. Ministarstvo je reagovalo efikasno i pravilno. Labris je dobio i izvinjenje zbog homofobičnog incidenta i poziv da za zaposlene u Halobebi organizuje edukaciju o pravima LGBT osoba.³⁰
- Postupajući po pritužbi učenika srednje škole (2012)³¹, koji je ukazao da je nakon javnog izjašnjavanja o svojoj seksualnoj orijentaciji, zbog učestalih napada vršnjaka, bio prinuđen da prekine redovno školovanje, a da je prilikom polaganja vanrednih ispita u školi pretrpeo nasilje od grupe učenika, Zaštitnik građana je pokrenuo postupak kontrole zakonitosti i pravilnosti rada škole. Utvrđeno je da je Škola propustila da preduzme zakonom i podzakonskim aktom propisane mere zaštite učenika od nasilja kom je bio izložen zbog svoje drugačije seksualne orijentacije, pa su Školi upućene preporuke³². Škola je, postupajući po preporukama, u saradnji sa nadležnom školskom upravom analizirala rad u ovom slučaju, sačinila Akcioni plan za prevenciju nasilja u školi sa posebnom pažnjom na prevenciji nasilja i smanjivanju netolerancije prema osobama drugačije seksualne orijentacije, sprovela postupak utvrđivanja odgovornosti zaposlenih u školi, a direktorka škole je pisanim putem uputila izvinjenje učeniku zbog propusta škole da mu obezbedi nesmetano školovanje u bezbednom okruženju (2013)³³.

U izveštaju 2008. godine, navedeno je da je Zaštitnik pokrenuo inicijativu za rešavanje problema lečenja transseksualizma kao neskrivljene bolesti, stajući na stanovište neophodnosti da socijalno osiguranje prizna makar osnovne troškove operativne promene pola kao jedine medicinski usvojene terapije transseksualnih osoba. Tokom 2011. godine izmenama Zakona o zdravstvenom osiguranju³⁴ uvedeno je pravo na operaciju promene pola o trošku Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje, čime su prava transrodnih osoba unapređena. Tokom 2012. godine formirana je zajednička ekspertska radna grupa, koju je Zaštitnik obrazovao sa Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti, i koja je sprovela analizu propisa kojima se uređuje položaj i prava transpolnih osoba, na osnovu koje su dati predlozi za neophodne izmene i dopune pojedinih zakona.³⁵ Od tada je redovna preporuka Zaštitnika građana da Ministarstvo pravde i državne uprave, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike i Ministarstvo

³⁰ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izvestaj Zaštitnika građana za 2010. godinu, Beograd, 15. Mart 2011. godine

³¹ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izvestaj Zaštitnika građana za 2012. godinu, Beograd, 15. mart 2013. godine

³² Preporuka Zaštitnika građana 13–3785/12 od 08.8.2013. godine dostupno na: http://www.ombudsman.rodnaravnopravnost.rs/attachments/058_058_preporuka%20ekonomska%20skola%20-%20kursumlija.doc.

³³ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izvestaj Zaštitnika građana za 2013. godinu, Beograd, 15. mart 2014. godine

³⁴ „Službeni glasnik RS“ br. 57/2011

³⁵ Dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/analiza-propisa-od-znacaja-za-pravni-polozaj-transpolnih-osoba/>

prosvete, nauke i tehnološkog razvoja treba **da pripreme predlog propisa kojim se uređuju pravne posledice prilagođavanja (promene) pola i rodnog identiteta.**

I dok se pitanje pravnog regulisanja statusa transrodnih osoba, dosledno spominju u izveštajima, pitanje prava istopolnih zajednica su eksplicitno spomenute samo u izveštaju iz 2013. godine³⁶:

Istopolni parovi nisu pravno priznati niti ljudi po tom osnovu imaju bilo kakva prava. Zaštitnik građana se zalaže za pravno priznanje istopolnih zajednica.

Zaštitnik takođe navodi saradnju sa LGBT organizacijama civilnog društva Labris, Gejten LGBT, Asocijacija Duga iz Šapca, Gej Strejt Alijansa.

Pored toga, 2011. godine, Zaštitnik građana je izdao **posebni izveštaj „LGBT populacija u Srbiji – stanje ljudskih prava i društveni položaj“** koji daje pregled i analizu pravne i društvene situacije kao i položaja LGBT populacije u Srbiji u periodu 2009. i 2010. godine, kao i aktivnosti Zaštitnika građana s tim u vezi.³⁷

U izveštaju je naglašeno da se ne traže nikakva „posebna prava“, već samo izjednačavanje LGBT osoba sa ostalim članovima društva u pogledu uživanja ljudskih prava i sloboda, garantovanih Ustavom Republike Srbije. U izveštaju su navedene najčešće predrasude prema LGBT populaciji, relevantni međunarodni standardi i predložene i određene mere za prevazilaženje uočenih propusta, a pre svega: kontinuirano uživanje prava na slobodno okupljanje i osiguranje bezbednosti učesnika/ka na skupovima; procesuiranje svih slučajeva nasilja, kao i pretnji nad LGBT osobama; razviti programe s ciljem edukovanja i senzibilisanja zaposlenih u državnim institucijama za pitanje seksualne orijentacije i ljudskih prava, pre svega za zaposlene u institucijama sudstva, tužilaštva, policije i zdravstva; izmenama osnovnoškolskih i srednjoškolskih obrazovnih sadržaja obezbediti da se postojanje LGBT osoba ili istopolna seksualna orijentacija ne ignoriše, već tretira na sociološki, pravno i medicinski prihvatljiv način; kao i sveobuhvatno zakonsko regulisanje pitanja koja prate promenu pola. Izveštaj je dostupan javnosti, a posebno je prezentovan predstavnicima LGBT organizacija povodom 10. decembra - Međunarodnog dana ljudskih prava.

4. Postupanje pravosudnih organa u oblasti LGBT prava

Prva kazna za pretnje upućene gej osobi izrečena je 2008. godine. Gradski sudija za prekršaje u Beogradu je 22. decembra 2008. godine izrekao novčanu kaznu B.P. u iznosu od 10.000 dinara jer je u više navrata tokom aprila 2008. godine upućivao ozbiljne pretnje članu Gej strejt alijanse (GSA) L.P. zbog njegove pripadnosti organizaciji koja se bori za ljudska prava LGBT populacije u Srbiji, napadajući time njegov život i bezbednost.³⁸

³⁶ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2013. godinu, Beograd, 15. mart 2014. godine

³⁷ Zaštitnik građana, Posebni izveštaj „LGBT populacija u Srbiji – stanje ljudskih prava i društveni položaj“, Beograd, septembar 2011. godine <http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/2107-2012-01-12-14-02-53>

³⁸ Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Godišnji izveštaj o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji, za 2008. Godinu, Beograd, 2009. godina, dostupan na http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/izvestaj_2008_SR.pdf i Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj za 2008. godinu, Beograd 2009. godine, str 34

Jedan od **prvih krivičnih postupaka koji je pokrenut zbog nasilja prema LGBT osobama** u Srbiji je pokrenut kada je nekoliko učesnica i učesnika Beogradskog Queer Festivala bilo fizički napadnuto od strane pripadnika klerofašističke organizacije "Obraz", 19. septembra 2008. godine, u toku trajanja Festivala. Policija je na licu mesta uhapsila i privela dvojicu napadača protiv kojih je podigla krivične prijave za krivična dela nasilničko ponašanje iz člana 334, st.2 KZ i krivično delo nanošenje teških telesnih povreda iz člana 121. Krivičnog Zakonika Republike Srbije. Labris je angažovao pravnu podršku za napadnute učesnike festivala i podigao i krivičnu prijavu za krivično delo rasna i druga diskriminacija iz člana 387. Krivičnog Zakonika, jer je fizički napad i nasilje na učesnice i učesnike Queer Festivala bilo motivisano homofobijom i diskriminacijom prema osobama drugačije seksualne orijentacije.³⁹

Tokom 2009. godine, predstavnici nevladinih organizacija su izvestili Zaštitnika građana da **je javni tužilac za visokotehnoški kriminalitet odbio da procesuiru pretnje** upućene internetom LGBT aktivistima smatrajući da tu nema elemenata krivičnog dela, niti njegove nadležnosti, pozivajući se na široko rasprostranjenu homofobiju u društvu kao «opravdanje» da se ista navodno ne može «lečiti» krivičnim progonom.⁴⁰

Ustavni sud usvojio je ustavnu žalbu organizatora Povorke ponosa 2009. godine⁴¹, koje je zastupao Beogradski centar za ljudska prava, i utvrdio da su zabranom Povorke državni organi prekršili slobodu mirnog okupljanja podnosilaca ustavne žalbe, kao i njihovo pravo na delotvornu sudsku zaštitu. Povorke ponosa 2009. nije formalno zabranjena, već je tada policija bila donela rešenje o „promeni lokacije“ skupa sa prijavljenog mesta na Platom ispred Filozofskog fakulteta u centru Beograda na praznu poljanu u parku Ušće. Ustavni sud potvrdio je svojom odlukom da se zapravo radilo o *de facto* zabrani Povorke, jer Ustav i Zakon o okupljanju građana ne ovlašćuju policiju da umesto organizatora mirnih okupljanja odlučuje gde će se ona odigravati. Takođe, Ustavni sud je potvrdio da su načinom donošenja osporenog rešenja o „promeni lokacije“, nemušto sročeno i potpuno neobrazloženo, koje je organizatorima skupa na ruke dostavio lično predsednik Vlade tek nekih 24 sata pre planiranog početka okupljanja, podnosioci ustavne žalbe lišeni prava na delotvornu sudsku zaštitu protiv kršenja ljudskih prava od strane izvršne vlasti.⁴²

Sličnu odluku je Ustavni sud doneo 18. aprila 2013. godine povodom ustavne žalbe udruženja "Parada ponosa Beograd" i zabranjene Parade ponosa 2011. godine. Povodom zabranjenih Parada ponosa 2009, 2011, 2012. i 2013. godine podnete su predstavke i Evropskom sudu za ljudska prava, koji je 2014. godine objedinio predstavke organizatora i učesnika zabranjenih Parada ponosa ovih godina.⁴³

³⁹ Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji, za 2008. Godinu, Beograd, 2009. godina, dostupan na http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/izvestaj_2008_SR.pdf

⁴⁰ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2009. godinu, Beograd, 15. Mart 2010. godine, str 17

⁴¹ UŽ-1918/2009

⁴² Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2011, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, str 252-253 <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2011.pdf>

⁴³ ECtHR, Milica Đorđević i drugi protiv Srbije i 3 druga podnosioca, ECtHR, App. No. 5591/10, 25. jun 2014, dostupno na: http://www.sexualorientationlaw.eu/images/documents/OREVIC_AND_OTHERS_v_SERBIA.pdf

U junu 2011. godine, Viši sud u Beogradu doneo je **prvu presudu u Srbiji za govor mržnje**, u postupku koji je GSA pokrenuo protiv dnevnih novina Press kojom je utvrđeno da tekstovi – komentari čitalaca objavljeni 2. jula 2009. godine na Internet sajtu Press online predstavljaju govor mržnje prema LGBT populaciji, kao i da je Press dopuštanjem i omogućavanjem da se navedeni komentari postave na sajt diskriminatorски postupao prema ovoj populaciji. Apelacioni sud u Beogradu potvrdio je prvostepenu presudu Višeg suda u Beogradu (2012), a u obrazloženju je istakao da je prvostepeni sud pravilno zaključio da sporni komentari objavljeni na internet sajtu tuženog predstavljaju vređanje LGBT osoba i podsticanje mržnje i nasilja prema njima, kao i da činjenica da su komentari skinuti sa sajta tužene ne oslobađa odgovornosti, jer je moderator sajta bio dužan da spreči njihovo objavljivanje. Press-u je presudom takođe zabranjeno da na Internet stranici ponovo objavljuje navedene tekstove i naloženo da u štampanom izdanju objavi presudu u celosti, bez ikakvog komentara i bez odlaganja.⁴⁴

Prvi osnovni sud u Beogradu doneo je 2011. godine prvostepenu **presudu zbog teškog oblika diskriminacije** LGBT populacije protiv Dragana Markovića Palme, predsednika Jedinствene Srbije i gradonačelnika Jagodine, zbog izjave „stav Jedinствene Srbije i moj lični stav je – mi smo protiv svakog skupa gde homoseksualci demonstriraju ulicama Beograda i žele da prikažu nešto što je bolest da je normalno“. Sud mu je zabranio da ponavlja izvršenu diskriminaciju i naložio mu da GSA nadoknadi sudske troškove.⁴⁵ Kasnije je ova presuda ukinuta odlukom Apelacionog suda, jer tuženom prvostepena presuda nije uredno dostavljena i predmet je vraćen na ponovno suđenje. U ponovoljenom postupku je Dragan Marković konačno osuđen tek 2014. godine u drugostepenom postupku.⁴⁶

Krajem 2012. godine doneta je **prva sudska pravosnažna presuda zbog diskriminacije na radnom mestu**, a zbog seksualne orijentacije.⁴⁷ Reč je o presudi Apelacionog suda u Novom Sadu, kojom je utvrđeno diskriminatorско ponašanje i težak oblik diskriminacije protiv M.A. (25) iz Vršca od strane njegovog kolege D.K. (26) iz Vlajkovca. M. A. zastupala je pravna služba Gej Strejt Alijanse (GSA). Postupak je započeo u aprilu 2011. godine. Pravosnažnom presudom Apelacionog suda naloženo je tuženom D.K. da oštećenom M.A. isplati 180 hiljada dinara za pretrpljene duševne bolove zbog povrede prava ličnosti, ugleda i časti, kao i da pravnoj službi GSA nadoknadi sudske troškove u iznosu od 99 hiljada dinara. Sud je utvrdio da je tuženi D.K. diskriminatorски postupao prema tužiocu M.A. zbog njegove istopolne seksualne orijentacije i da je taj postupak ponavljao tokom šestomesečnog perioda, čime je izvršio težak oblik diskriminacije. Sud je presudu doneo na osnovu relevantnih odredaba Zakona o zabrani diskriminacije i Ustava Republike Srbije.⁴⁸

⁴⁴ Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2011, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, str 252-253 <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2011.pdf>

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Više u Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Godišnji izveštaj o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji, za 2014. godinu, Beograd, 2015. godina, dostupan na http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/izvestaj_2008_SR.pdf

⁴⁷ Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj za 2013. godinu, Beograd, 15. mart 2014. godine, str. 10

⁴⁸ Vlada Republike Srbije, Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u republici Srbiji, Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva za period 2011 – 2014. godine sa prioritetima za naredni period, oktobar 2014. godine, str. 263, fusnota 986

Ustavni sud je u 2012. godini doneo **Odluku o zabrani rada udruženja „Otačastveni pokret obraz“⁴⁹**, a po predlogu Republičkog javnog tužioca (RJT) iz 2009. godine, tako što je utvrdio da je delovanje udruženja usmereno na kršenje ljudskih i manjinskih prava i sloboda i izazivanje nacionalne i verske mržnje. Kao jedan od razloga za zabranu navedeni su i incidenti i pretnje upućene LGBT populaciji. Sa druge strane, iste godine, Ustavni sud je odbio predlog RJT za zabranu rada udruženja „Srpski narodni pokret 1389“ iz Beograda i neregistrovanog udruženja građana „SNP Naši“ iz Aranđelovca i odbacio predlog za zabranu rada neformalnog udruženja „SNP Naši 1389“.⁵⁰

Zbog ubistva transseksualke M.Č iz Kikinde, početkom jula 2014. godine, pravosnažno je osuđen I. M. iz Vladičinog Hana na kaznu zatvora od 35 godina, kao i njegov saučesnik u ubistvu N.R. k, koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od osam godina. Ubistvo je izvršeno januara 2009. godine.⁵¹

Apelacioni sud u Novom Sadu doneo je 2014. godine, **u parničnom postupku**, pravosnažnu presudu kojom je naložio da P.P. iz Bečeja LGBT aktivisti D.P. isplati 38.000 dinara na ime pretrpljenih fizičkih bolova, straha i duševnih bolova nastalih usled fizičkog napada iz mržnje, odnosno zbog seksualne orijentacije i učešća u organizaciji Parade ponosa 2010. godine.⁵²

I pored ovih primera, koji su pred domaćim sudovima rešeni pozitivno u odnosu na prava LGBT osoba, treba ipak imati u vidu da zločini iz mržnje prema LGBT osobama i dalje često ostaju neprijavljeni, zbog straha od stigmatizacije, daljeg nasilja ili zbog nepoverenja u institucije, a pritužbe češće podnose LGBT organizacije nego pojedinci. U Srbiji ne postoji centralizovana evidencija i zvanični podaci o broju krivičnih dela motivisanih homofobijom i transfobijom, odnosno mržnjom prema LGBT osobama. Postoji opšta saglasnost da antidiskriminaciono zakonodavstvo i zakonodavstvo kojim se štite prava manjina postoji, ali da ga treba dosledno sprovoditi, na šta je ukazano i izveštaju Evropske komisije za 2016. godinu. Međutim, pored doslednog sprovođenja postojećeg normativnog okvira, nesumnjivo je da treba doneti nove zakone u onim oblastima koje do sada nisu regulisane ni na koji način, kao što je npr. pitanje istopolnih zajednica koje *de facto* postoje.

⁴⁹ Odluka Ustavnog suda VII U 249/2009, *Sl. glasnik RS*, 69/12.

⁵⁰ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2012*, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, str 226-228 http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska_prava_u_Srbiji_2012.pdf

⁵¹ Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji, za 2014. godinu*, Beograd, 2015. godina, dostupan na http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/izvestaj_2008_SR.pdf

⁵² Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2014*, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, str 311 <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2014.pdf>

